

ΠΛΑΤΩΝ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΩΝ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΩΝ
ΚΑΙ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΩΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ

ΥΠΟ ΤΟΥ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΟΥ

ΣΥΛΛΟΓΟΥ

ΕΤΟΣ Α΄.-ΤΟΜΟΣ Α΄.

(Ὅτι ἐστὶ περὶ τοῦ ἄν ὀσιωτέρου ἀνθρώπου
βουλευόμενον ἢ περὶ παιδείας καὶ αὐτοῦ καὶ
τῶν αὐτοῦ οἰκείων. (Πλάτ. Θιάγης.)

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Κ. Ν. ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΩΣ

—
1879

μαθητάς των φρονίμους καὶ ἐναρέτους ἀνθρώπους, θεωροῦσιν ὡς πολλοῦ λόγου ἄξιον νὰ ἐκμάθωσιν αὐτοὺς νὰ ὦσιν εὐστροφοί, ἵνα γίνωσιν ἀηδεῖς λογομάχοι. Οὗτοι αἰσθάνονται πολὺ μείζονα εὐχαρίστησιν ἀκούοντες τοὺς παῖδας αὐτῶν νὰ ὁμιλῶσι καθαρῶς, μετὰ κομψότητος καὶ χάριτος, ἢ νὰ βλέπωσιν αὐτοὺς ἐνεργοῦντας μετ' ἀποφάσεως καὶ σταθερότητος. Τὴν τοιαύτην ἀγωγὴν παραβάλλομεν πρὸς καλῶς κατεσκευασμένον τάφον, κεκοσμημένων μὲν ἔξωθεν, ἔσωθεν δὲ γέμοντα κατὰ τὴν γραφὴν ὀστέων καὶ δυσωδίας. Ἰδοὺ τί λέγει ἀρμόδιος περὶ τὰ τοιαῦτα ἀνὴρ·

« Πρόσεχε νὰ μὴ συνειθίσῃς τὸ τέκνον σου εἰς τὴν σοφιστικότητα (ergotage) εἴτε αὐτὸ ἀσχοῦμενον εἰς ταύτην, εἴτε θαυμάζον τοὺς ἐπιτηδευομένους τὰ τοιαῦτα· ἐκτὸς ἄν, ἀντὶ ἀξίου ἀνθρώπου θέλῃς νὰ καταστήσῃς αὐτὸ φιλόνεικον, ἐπίμονον ἐν ταῖς συζητήσεσιν, τοιοῦτο ὕπερ θὰ θεωρῇ τιμὴν νὰ ἀντιλέγῃ πρὸς πάντας καὶ τὸ χεῖριστον, ὕπερ θὰ θέτῃ τὰ πάντα ὑπὸ συζήτησιν, νομίζον, ὅτι σκοπὸς πάσης συζητήσεως δὲν εἶνε ἡ ἀλήθεια, ἀλλ' ἡ εὐχαρίστησις τοῦ νὰ θριαμβεύσῃ κατὰ τοῦ ἀντιπάλου του.

(ἀκολουθεῖ).

M. ΓΚΙΟΛΜΑΣ

Ἡ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΛΕΞΙΑ ΤΗΣ ΝΕΩΤΕΡΑΣ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ.

Πραγματεία συγγραφείσα μὲν

ΥΠΟ Α. PORWITCZ,

μεταφρασθεῖσα δὲ

ΥΠΟ ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ ΙΑΣΕΜΙΔΟΥ.

Ἡ ψυχολογία εἶνε, ὡς ὁ Λάζαρος¹ εὐστόχως παρατηρεῖ, ἡ μήτηρ τῆς παιδαγωγικῆς. Ὅντως δὲ δὲν σφάλλομεν πολὺ, ἂν εἴπωμεν ὅτι ἡ σχέσις ἀμφοτέρων εἶνε ὁμοία πρὸς τὴν σχέσιν, ἣν ἔχουσιν ἡ μαθηματικὴ καὶ ἡ φυσικὴ πρὸς ἀλλήλας. Διότι εἰς πολλὰ εἶνε βεβαίως ἡ παιδαγωγικὴ οὐδὲν ἄλλο ἢ ἐφηρμοσμένη ψυχολογία, ὡς ἡ φυσικὴ ἐφηρμοσμένη μαθηματικὴ. Ἄν δ' ἔχει οὕτω, δικαίως πρέπει νὰ θαυμάζωμεν, διότι σήμερον αἱ μεταξὺ ἀμφοτέρων τῶν ἐπιστημῶν ἀναφοραὶ ὑπῆρξαν τοσοῦτον ψυχραὶ καὶ περιορίσθησαν μόνον εἰς τὴν ἀνταλλαγὴν παγετώδους τινὸς εὐπροσηγορίας. Δὲν εἶχεν ὅμως αἰεὶ ποτε οὕτω, διότι ἡ παλαιότερα ψυχολογία τῶν

¹ Ideale Fragen in Reden und Vortraegen ὑπὸ M. Lazarus. Berlin 1878 κτλ.

Fries, Hoffbauer, Maass, Reinhold, Biunde καὶ ἄλλ. κατώρθωσε νὰ ἔχη δύνειν τινὰ ἐπὶ τῶν σχολείων, διὰ δὲ τῶν **Herbart, Beneke, Lotze, Fechner, Weber, Helmholtz, Wundt** καὶ ἄλλ. ἔφθασεν ἐν τῇ ἀναπτύξει τῆς ἐπιστήμης ταύτης βαθμὸν τινὰ, ὅς τις φυσικῶ τῷ λόγῳ εἶνε μὲν πολὺ μακρὰν εἰσέτι ὀριστικοῦ τινος τέλους, ἔχει ὅμως πρὸς ἐκείνας τὰς παλαιότερας ἀποπείρας ὁμοίαν σχέσιν, οἷαν ἡ νέα χημεία ἀπὸ τῶν ἀνακαλύψεων τοῦ λαβοῦστέρου πρὸς τὴν χημείαν τοῦ Φλογιστῶνος καὶ τὴν μεταλλουργίαν μακαρίων χρόνων. Ἄλλ' ὅμως μόλις ἤδη εὐρίσκειται ἔχνος τῶν πάλαι ἐσωτερικῶν ἀναφορῶν μεταξὺ ἀμφοτέρων τούτων τῶν μαθημάτων.

Πῶς εἶνε δυνατόν νὰ μάθῃ τις τέχνην, χωρὶς νὰ ἔχη γνῶσιν τοῦ ὕλικου, τοῦ ἐργαλείου, τῶν τεχνημάτων, ἐνὶ λόγῳ τῆς ἐργασίας; Τοῦτο θὰ ἦτο ἀδύνατον, μάλιστα παντελῶς ἀκατανόητον ἄρα τῆς, μάλιστα λύουσης σπουδαῖον ψυχολογικὸν πρόβλημα, θαυμαστῆς ἀνεξαρτησίας τῆς πράξεως ἀπὸ τῆς θεωρίας. Ὡς πανταχοῦ, οὕτω καὶ ἐν τῷ σχολείῳ ὑπάρχουσι πρακτικοὶ ἐπίσημοι κατὰ τὴν ἰκανότητα, οἳ τινες οὐδ' ὕλως ἠσχολήθησαν περὶ τὴν θεωρίαν. Οὐδεμίαν δὲ ἀμφιβολίαν ὅτι, δι' ἐκείνους, οἳ τινες περὶ τῆς θεωρητικῆς παιδαγωγίας ἐν γένει δὲν φροντίζουσι, πρέπει νὰ εἶνε ἐντελῶς ἀδιάφορος καὶ ἡ συνάρεια αὐτῆς πρὸς τὴν ψυχολογίαν καὶ ἡ βαθυτέρα αὐτῆς θεμελίωσις διὰ τῆς τελευταίας. Ἄλλὰ πρὸς μὲν τοὺς ἀνθρώπους τούτους, ὅσον θαυμαστοὶ καὶ ἂν ἤθελον ἄλλως εἶνε καὶ ὅσον καλὰ ἀποτελέσματα καὶ ἂν ἤθελον ἔχει νὰ ἐπιδείξωσιν, οὐδὲν κοινὸν ἐνταῦθα ἔχομεν, ἀλλὰ πρὸς ἐκείνους, οἳ τινες ἀσκοῦσι τὴν παιδαγωγικὴν ἢ τοῦλάχιστον αἰσθάνονται, ὅτι εἰς ἐκάστην πράξιν κατ' ἀνάγκην ἀνήκει θεωρία τις, καὶ οἳ τινες, μνήμονες ἐκείνου «ὑπερκοσμει τὸν ἀνθρώπον», θέλουσι καὶ ἐν τῷ ἐσωτερικῷ αὐτοῦ νὰ ἀνιχνεύσωσιν ὅτι αὐτοὶ ἐν τῷ πρακτικῷ ἔργῳ ἐξασκοῦσι καὶ πράττουσιν.

Ὅτε ἐσχάτως μετὰ φίλου τινὸς διήλθον διὰ τῶν συχναζομένων ὁδῶν ἐξεπληξάν με τὰ ἀκατάπαυστα προσαγορεύματα, ἃ περ εἶχε νὰ ἀνταλλάξῃ ὁ φίλος μου, ὅς τις ἀπὸ ἐτῶν διδάσκει ἐν τινὶ ἀνωτέρῳ σχολείῳ. Ὅποιον ὅμως ὑπερήφανον αἰσθημα πρέπει νὰ εἶνε, εἶπον κατ' ἐμαυτόν, ἂν τις ὡς ἀρχαιότερος διδάσκαλος γενεῶν τινῶν, αἳ τινες ἐδιδάχθησαν ὑπ' αὐτοῦ καὶ φέρουσιν ἐν ἑαυταῖς τοὺς τύπους τοῦ πνεύματός του, τῆς ἀγωγῆς του, τοῦ ἠθους του καὶ τοῦ πάθους του, δύναται ν' ἀποβλέψῃ πρὸς αὐτάς. Τοιοῦτός τις δὲν δύναται νὰ εἴπῃ, ὡς ὁ Προμηθεὺς «ἐνταῦθα κάθημαι καὶ ἀνθρώπους πλάττω;» Τῷ ὄντι μόνη ἡ βάνουσος πράξις, ἢ τις ἀρκεῖται νὰ παρέχῃ τὴν καθ' ὑπογραμμὸν ἡμερησίαν ἐργασίαν εἰς τοὺς

μαθητάς, δὲν δύνχται νὰ ἐπιτρέψη νὰ προβῆ ἡ διάνοιά της τόσον ὑψηλά.

Πλάττειν ἄνθρώπους! "Ὅς τις ἐπιθυμεῖ τοῦτο, ὅς τις ὑπὸ τὴν ἀληθεστάτην ἔννοιαν *πλάττειν* ἄνθρώπους, *διαμορφοῦν* τὰς ψυχὰς αὐτῶν ἀποτελεσματικῶς, ὅς τις ὡς κηπουρὸς ἐν τῷ κήπῳ του θέλει νὰ κυβερνᾷ, οὗτος πρέπει νὰ γινώσκη τί ἔχει εἰς τὰς χεῖράς του, ὅποια εἶνε ἡ φύσις τῶν εὐγενῶν φυτῶν, τῆς ψυχῆς, ὅποια εἶνε αἱ ἰδιότητες, τὰ ὄργανα καὶ ἡ φύσις αὐτῆς, πῶς κατορθοῦται ἡ αὐξήσις καὶ ἡ προκοπὴ αὐτῆς, καὶ πῶς ὁ μαρασμὸς καὶ ἡ φθορά, οὗτος πρέπει νὰ ἐννοῆ τὴν κατὰ φύσιν ἱστορίαν τῆς ψυχῆς τοῦλάχιστον τοσοῦτον πολὺ, ὅσον ὁ κηπουρὸς τὴν φυσικὴν ἱστορίαν τῶν ἀνατιθεμένων αὐτῷ.

Ἄν τοῦτο ἰσχύει περὶ τῆς φυσικῆς ἱστορίας τῆς ψυχῆς, πρέπει περὶ τῆς σημερινῆς ψυχολογίας νὰ ἰσχύη ἀσυγκρίτως πολὺ περισσότερον ἢ ὅσον ἰσχυσεν ἰσῶς περὶ τινος προτέρας φάσεως αὐτῆς, καὶ οὐχὶ μόνον νὰ ἰσχύη κατὰ τὸ ποσόν, καθ' ὅσον καὶ ἡ ἡμετέρα σημερινὴ ψυχολογία δύνχται νὰ καυχᾶται ὅτι εἶνε ἐπισημονικωτέρα ἢ ἡ προτέρα, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ ποιόν. Διότι ἐκτὸς τοῦ ὅτι προέχει κατὰ τὴν ἀνωτέραν οὐσίαν τῆς ἀληθείας καὶ τὴν βαθυτέραν εἰσδυσιν εἰς τοὺς ψυχικοὺς ἀγῶνας, ἡ νεωτέρα ψυχολογία προέχει τῆς παλαιότερας διτιῶς, ὃ περ παρέχει εἰς αὐτὴν ἡ διὰ τὴν παιδαγωγικὴν πρᾶξιν ἰδίᾳ ἀξία καὶ ἄμεσος χρησιμότης. Πρῶτον ὅτι ἡ ψυχολογία σήμερον ἐποικοδομεῖται ἐν τῇ συναφείᾳ πρὸς τὴν τῆς φύσεως ἐπιστήμην καὶ κατὰ μέρος ἐπὶ ἐπιστημονικοῦ θεμελίου· δεύτερον, ὅτι ἀποφαίνεται ἐνιαίαν συνάφειαν ἀναπτύξεως μεταξὺ τῶν διαφόρων ψυχικῶν ἐνεργειῶν καὶ διευκολύνει γενετικὴν τινὰ ἐρμηνείαν τῶν ὑψηλοτέρων καὶ περιπλοκωτέρων ὄψεων ἐκ τῶν κατωτέρων καὶ ἀπλουστέρων. "Ὅτι ἀμφότερα τὰ προτερήματα ταῦτα ἡ ἐμπειρία ἐν τῇ κατὰ τὸν φυσικὸν νόμον πλήρει συναφείᾳ τῶν ψυχικῶν πρὸς τὰ φυσικὰ καὶ ἡ ἐνιαία ἀναγωγὴ παντὸς ποικίλου καὶ τοῦ ὅλου εἰς ἓν ἀπλοῦν μόνον στοιχεῖον, ἐκτὸς τῆς θεωρητικῆς ὠφελείας, τὴν ὅποιαν ταῦτα δι' ἕκαστον πεπαιδευμένον καὶ νουνεχῆ δύνχονται ν' ἀπαιτήσωσιν, ὠφελοῦσι τὴν παιδαγωγικὴν καθ' ὅλως ἴδιον τρόπον, ὅτι πρέπει νὰ προβιβάζωσιν αὐτὴν καὶ νέαν βαθυτέραν καταγόησιν τῆς τέχνης της, εἰς νέα βοηθητικὰ μέσα εἰς νέας μεθόδους, εἶνε εὐχολον καὶ κυρίως ἀπ' ἀρχῆς ὀμαλώτατον. Μόνον δὲ τοῦτο ἠδύνατο νὰ ζητηθῆ, ἂν ἡ νεωτέρα ψυχολογία, ἐπειδὴ ἀκόμη εἶνε πολὺ ἀπομακρυσμένη τῆς καθ' ὅλου ἐκτελέσεως τοῦ προγράμματός της, καὶ ἤδη εἰς τὴν νῦν τετεμαχισμένην κατάστασίν της εἶνε τοιαύτη ὥστε νὰ προσφέρῃ εἰς τὸ σχολεῖον τὰς προσδοκωμένας ἀξιολόγους ὑπηρεσίας. Λέγομεν

εὐθὺς μετὰ ταῦτα περὶ τῶν ρηθέντων δύο σκοπῶν τῆς νεωτέρας ψυχολογίας κάπως ἀκριβέστερον.

Ἡ μὲν παλαιότερα ψυχολογία ἐπραγματεύετο τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν, τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ὕλην ὡς ἀποτόμους ἀντιθέσεις, κατὰ ταύτας δὲ ὡς διαφόρους ἀπ' ἀλλήλων ἀνεξαρτήτους, μόνον κατὰ τύχην πρὸς ἀλλήλας συνδεομένας οὐσίας. Περὶ δὲ τῆς ἀμοιβαίας συναφείας καὶ τῆς ἐπενεργείας ἀλλήλων ἢ οὐδεμίαν ἐξήγησιν ἐγίγνωσκε νὰ δώσῃ ἢ ἠδύνατο μόνον τοῦλάχιστον νὰ θέσῃ τὰς παραδοξοτάτας καὶ ὑπερβολικὰς ὑποθέσεις (*influxus physicus*, *Occasionalismus* κτλ). Ἐμεινεν ὁμως ἀεὶ ποτε ὑπερφυσικωτάτη, ὑπεραγαπῶσα τὰ θαύματα, φοβερὰ διὰ τὰ φαντάσματα ψυχικῆ θεωρίας, διότι ἀπεχώριζε τὸ πνεῦμα ἀπὸ τῆς ὕλης καὶ διὰ ταύτης ἀπὸ τοῦ κόσμου καὶ τῆς φύσεως. Ἡ νεωτέρα ὁμως ψυχολογία θέτει τὴν κατὰ φυσικὸν νόμον συνάφειαν μεταξὺ ἀμφοτέρων τῶν σημείων, ἅτινα ἀποξενούσιν ἀλλήλα (τοῦλάχιστον ζητεῖ νὰ θέσῃ ταύτην) καὶ καθίστησιν οὕτω τὸ πνεῦμα ἀξιώτατον καθ' ὅλα πολίτην τοῦ κόσμου καὶ τῆς φύσεως, ἐν ᾧ πρότερον ἦτο μόνον ξένος δαιτυμὼν ἐν ταύτῃ, ὅς τις μετεῖχε μετ' ἀμφιβολίας τῆς φύσεως ἢ ἐξετέλει ἐργασίας τοιαύτας τὰς ὁποίας ἔπρεπε νὰ τελέσῃ διὰ νὰ μὴ ἐκδιωχθῇ τοῦ κόσμου.

Τούτῳ συνέχεται καὶ τὸ δεύτερον. Ἡ παλαιότερα ψυχολογία ἦτο ψυχολογία ὠρισμένη, ἀκριβῶς περιορισμένη, ὅλως ἑτερογενῆς δύναμις. Διάνοια καὶ αἴσθησις, παράστασις, αἴσθημα, ἐπιθυμία, ἀνάμνησις, μνήμη ἀπετέλουν σχεδὸν ὠρισμένα καὶ ἐκάστοτε διδόμενα μέρη καὶ τμήματα τῆς ψυχῆς, εἰς τὰ ὁποῖα ἠδύνατό τις νὰ διαθέσῃ ἐνδεχόμενόν τι ὕλικόν τῆς πείρας, ἂν ἤθελε τύχει, τῶν ὁποίων ὁμως τὸ σταθερὸν ἔργον ὀλίγην ἐλπίδα καὶ ὀλίγον θάρρος ἐφαίνετο ὅτι παρεῖχε διὰ τὴν κυριωτάτην παιδαγωγικὴν ἐνέργειαν, τὴν ἀνάπλασιν, μόρφωσιν, κράτυνσιν τοῦ πνεύματος καὶ τὸν χαρακτῆρα. Ἐπρεπε δὲ τὰ πάντα νὰ προέλθωσιν εἰς φυσικὴν κλίσιν. Ὑπάρχουσα δε φυσικὴ κλίσις ἠδύνατο νὰ ἀφυπνισθῇ ἢ νὰ ἀμεληθῇ, ὄρμαϊ δὲ ἠδύναντο νὰ καταστραφῶσιν ἢ νὰ ἀναπτυχθῶσιν; Ἄλλ' ἐν τῷ ὅλῳ εἶδεν ἑαυτὴν ἡ παιδαγωγικὴ ἐνέργεια ἀφ' ἑαυτῆς φυγαδευομένην εἰς τοὺς περιορισμοὺς τῆς ἀτομικῆς ταύτης φυσικῆς κλίσεως καὶ τῶν ὄρμων καὶ τρόπον τινὰ ὑποτεταγμένων εἰς τὴν ἑαυτῆς ἀρχὴν (*initiative*). Δῆλον δὲ εἶνε ὅτι ἐπιστήμη τις, ἢ τις ἐπιχειρεῖ εἰς πάντα ἐκ τοῦ ψυχικοῦ βίου νὰ ἀποδείξῃ τὴν ἀνοικοδόμησιν καὶ τὴν προδιατύπωσιν τῶν ὑψηλοτέρων, περιπλοκωτέρων καὶ μᾶλλον εὐγενεστέρων δυνάμεων τῆς ψυχῆς ἐκ τῶν κατωτέρων καὶ θηριωδεστέρων καὶ οὕτω πειρᾶται νὰ θεμελιώσῃ εἰς τὴν κοινὴν αὐτῶν γένεσιν τὴν ἐνιαίαν συνάφειαν πασῶν τῶν ψυχικῶν ἐνε-

γειῶν καὶ ὕψεων τοῦ βίου, νὰ παράσχη δὲ εἰς τὸν παιδαγωγὸν ὅλως ἄλλα σημεῖα καὶ κανόνας διὰ τὴν παιδαγωγικὴν ἑαυτῆς ἐνέργειαν, πρέπει νὰ εἶνε εἰς κατάστασιν νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς αὐτὸν καὶ ὅλως ἄλλους σκοποὺς καὶ νὰ παράσχη ἐλπίδα ὡς ψυχολογία τύπου ἀρχαίου, ἥ τις φέρει τὴν ψυχὴν εἰς οὐσιώδη ἀντίθεσιν πρὸς τὸ σῶμά της καὶ κρατεῖ προχείρους διὰ τὸν ἀκέγυτον πλοῦτον ψυχικῶν ἐμφανειῶν καὶ ἐνεργειῶν πολλὰς στερεοτύπους ἐννοίας τοῦ εἴδους καὶ τοῦ γένους.

Ἐπρεπεν ὁμῶς νὰ εἶνε διαφέρον ταύτην τὴν γνώμην νὰ ἀκολουθῇ ἐν ταῖς καθ' ἕκαστα λεπτομερέστερόν πως καὶ νὰ ἐπιδείξῃ τοῦλάχιστον σημαίνουσαν τὴν χρῆσιν της εἰς τὰ ἀξιολογώτερα εἰδικὰ μέρη τοῦ ψυχικοῦ βίου. Ἀντίστοιχος πρὸς τοὺς τρεῖς κυρίους σκοποὺς τοῦ τελευταίου: τὸ γιγνώσκειν, αἰσθάνεσθαι, ἀρέγεσθαι (ἐπιθυμεῖν) θὰ ἦτο ἡ χρησιμότης τῆς ψυχολογίας νὰ ἐξετάσθῃ τριττῶς, καὶ νὰ ἀποδειχθῇ 1) ἐν ἀναφορᾷ εἰς τὸ θεωρητικὸν μάθημα, 2) ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὴν αἰσθητικὴν καὶ παθητικὴν ἀσκησιν τοῦ αἰσθήματος, 3) ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὴν ἠθικὴν παιδεύσιν καὶ τὴν κραταίωσιν τῆς βουλήσεως.

(ἔπεται συνέχεια).

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΣΧΕΣΕΩΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΤΟΥ ΛΑΟΥ ΠΑΙΔΕΥΣΙΝ

ΥΠΟ ΓΟΥΣΤΑΒΟΥ ΕΒΕΡΤΥ.

Διδάκτορος καὶ μέλους τοῦ πρωσσικοῦ κοινοβουλίου

(Μετάφρασις ἐκ τοῦ γερμανικοῦ)

(συνέχ. ἰδ. Τετχ. Δ' σ. 88)

Ὡς ἐν Γαλλίᾳ οὕτω καὶ ἐν Γερμανίᾳ οἱ ποιηταὶ ἐβάδισαν ἐπὶ τὰ ἴχνη τῶν φιλοσόφων.

Σὺν τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ Ρουσσῶ «περὶ τῆς ἐπαναγωγῆς τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν φύσιν,» συνδιεξήγητο καὶ ὁ πόλεμος τοῦ Βολταίρου κατὰ τῆς δεισιδαιμονίας.

Λέσιγγ.—Οὕτως ὁ Λέσιγγ (Lessing), συμφώνως μὲ τὰς διδασκαλίας τῶν φιλοσόφων, ἤρξατο διὰ τοῦ Ἀρτιθέου αὐτοῦ (Anti götze), τὸν κατὰ τῆς δεισιδαιμονίας, τῆς ψευδολογίας καὶ ἱεροκρατίας πόλεμον καὶ